

**Φιλοθέη Μπενιζέλου, η Αθηναία: Μια γυναίκα αντιστέκεται και
αγιάζεται σε καιρούς χαλεπούς...**

**Η Φιλοθέη
στη συνείδηση του αθηναϊκού λαού.**

1. Ζούμε στην πόλη της Αθήνας και στα περίχωρά της. Η γυναίκα αυτή για την οποία θα μιλήσουμε σήμερα, γεννήθηκε και έζησε στην ίδια πόλη με μας, περπάτησε στα ίδια μέρη, τα μάτια της ατένισαν τον Αττικό ουρανό και είδαν τα μνημεία του αρχαίου ελληνικού και του βυζαντινού μεγαλείου που στολίζουν την πόλη μας. Η παρουσία της είναι έντονη στην πόλη μας. Γιατί δεν έζησε απλά. Αντιστάθηκε και αγιάστηκε σε καιρούς χαλεπούς. Διάσπαρτα γύρω μας τα καθιδρύματα της Φιλοθέης Μπενιζέλου, συντηρημένα, ερειπωμένα ή κατεδαφισμένα με τις αναμνήσεις από την αγία ζωή και την προσφορά της στο λαό μας γραμμένες σε κάποια επιγράμματα.

2. Μητροπολιτικό Μέγαρο, στην οδό Αγία Φιλοθέης, με τον σύγχρονο ναό του Αγίου Ανδρέα. Εδώ οικοδομήθηκε ο έπωνομαζόμενος Παρθενώνας με καθολικό επ' ονόματι του Αγίου Ανδρέα το 1571 σὲ κτῆμα τῆς οικογένειας τῶν Μπενιζέλων, πολὺ κοντὰ στην οικία τῆς οικογένειας. Υπῆρξε τὸ βασικὸ κέντρο ὅλων τῶν φιλανθρωπικῶν καὶ ἰεραποστολικῶν δραστηριοτήτων τῆς. Διακοσμήθηκε καὶ αἰσιογραφῆθηκε ἀπὸ Κρητικούς καὶ Βενετούς καλλιτέχνες.

3 – 6. Σπαράγματα του μεγαλείου της φυλάσσονται σήμερα στο Χριστιανικό και Βυζαντινό Μουσείο της Αθήνας. Η Μονή ερειμώθηκε κατά την Επανάσταση του 1821-1827.

7. Τὸ ἔτος 1890 ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν Γερμανὸς Καλλιγᾶς ἀποφάσισε νὰ κατεδαφίσει τὴν μονὴ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέα καὶ στὴν θέση τῆς νὰ οικοδομήσει τὸ σημερινὸ Μητροπολιτικὸ Μέγαρο καὶ τὰ γραφεῖα τῆς Ἱεραῆς Συνόδου. Τὸ ἔργο αὐτὸ ὀλοκληρώθηκε τὸ 1893. Στὴν εἴσοδο τοῦ συνοδικοῦ ὑπάρχει ἐγκάρια μαρμαρίνη ἐπιγραφή, τὴν ὁποία τοποθέτησε ὁ μητροπολίτης Γερμανὸς ὡς ἀνάμνηση τῆς ὑπαρξῆς στὸν τόπο αὐτὸ τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Ἀνδρέα, τοῦ περίφημου Παρθενῶνα τῆς Φιλοθέης:

«Πάλαι μὲν ᾧδε Φιλοθέη σεπτὴν ἐδείματο Μονὴν Ἐθνικοῦ Τεμένους. Νῦν δ' αὖ Γερμανὸς Ἀθηνῶν Μητροπολίτης ἐκ βάθρων ἀνήγειρε τὸδε συνοδικόν».

8. Ο Ναός τῆς Παναγίας Γοργοῦπηκόου, νῦν ἁγίου Ἐλευθερίου, δίπλα στον Καθρεδρικό Ναό της Μητροπόλεως. Ο ναός ανήκε στην ιδιοκτησία της οικογένειας των Μπενιζέλων. Εδώ οι γονεῖς της αγίας προσεύχονταν στην Θεοτόκο να τους χαρίσει τέκνο, ὕστερα ἀπὸ πολλά χρόνια ατεκνίας. Εδώ το πολυπόθητο τέκνο βαπτίστηκε και ἔλαβε το ὄνομα Ρεγούλα.

9. Ἡ οἰκία τῶν Μπενιζέλων στὴν Πλάκα, στὴν ὁδὸ Ἀνδριανοῦ 96. Το εικονιζόμενο αρχοντικό εἶναι κτισμένο πάνω στὴν γενέθλια οἰκία τῆς ὁσίας Φιλοθέης.

10. Τὸ μνημεῖο ἔγινε γνωστὸ ἀπὸ τὸν ἀρχαιολόγο Ἄ. Ὁρλάνδο και σήμερα ἔχει σχεδὸν ἀνακαινισθεῖ πλήρως.

11. Το πηγάδι που ἀνοίξε ἡ αγία στὴν περιοχή που ἀργότερα ονομάστηκε Ψυχικό, για να ξεδιψοῦν οἱ ὁδοιπόροι. 28. Ο ναός των Μπενιζέλων στὴν Αἰγίνα ἐπ' ὀνόματι τῆς Αγίας Φιλοθέης. Προφανῶς ἔχει οικοδομηθεῖ στὴν περιοχή του προὔπαρχοντος μετοχίου.

12. Ο βυζαντινὸς ναός του Ἀγίου Γεωργίου, ἡ περίφημη ὁμορφοκκλησία, στο Γαλάτσι, που χρονολογεῖται στα τέλη του 12ου – ἀρχές 13ου αἰ. Ο ναός υπέστη σοβαρές καταστροφές κατὰ τὴν περίοδο τῆς Φραγκοκρατίας (1204-1556) και ἀπεκαταστάθη στα μέσα του 16ου αἰ. Ο ἀρχαιολόγος Ἀναστάσιος Ὁρλάνδος, που ἔχει μελετήσει ὅλα σχεδὸν τα μνημεῖα τῆς Φιλοθέης, λαμβάνοντας ὑπόψιν ὅτι ο ναός εβρίσκετο μέσα στα ὅρια τῆς κτηματικῆς περιουσίας των Μπενιζέλων και τὴν πολὺ μικρὴ ἀπόσταση που τον χωρίζει ἀπὸ το μετόχι τῆς Καλογρέζας, θεωρεῖ μάλλον βέβαιο ὅτι ἡ ἀποκατάσταση των ζημιῶν ἔγινε με προσωπικὴ φροντίδα τῆς ηγουμένης Φιλοθέης. Τὴν ἀποψη αὐτὴ ἰσχυροποιεῖ το γεγονός ὅτι τα ἀνακαινισμένα τμήματα ἔχουν ελαφρῶς δυτικότερη τεχνοτροπία. Ἡ Φιλοθέη συνεργάστηκε με καλλιτέχνες Βενετούς και για τὴν ἀνοικοδόμηση τῆς Μονῆς του ἁγίου Ἀνδρέα και του μετοχίου τῆς

Καλογρέζας, ελλείπει βεβαίως ελλήνων καλλιτεχνών στα μαύρα χρόνια της Τουρκοκρατίας.

Η προφορική ιστορία διασώζει την σχέση της αγίας Φιλοθέης με την σημερινή περιοχή του Γαλασίου και για το λόγο αυτό στην Αγία Ειρήνη Γαλασίου υπάρχει παρεκκλήσιο της Αγίας Φιλοθέης.

13. Μετά την Μονή του Αγίου Ανδρέα στην Πλάκα, ή Φιλοθέη ίδρυσε δύο μεγάλα μετόχια, προκειμένου να στεγάσει την όλο και αυξανόμενη κοινότητα της Μονής, που αποτελείτο από τις μοναχές αλλά και πτωχούς, αρρώστους, προστατευόμενες ορφανές κοπέλες. Δύο περίπου χρόνια μετά την ίδρυση της Μονής του Αγίου Ανδρέα, δημιουργήθηκε τὸ μετόχι τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα στὴν σημερινή οδὸ Λευκωσίας στα Πατήσια. Σήμερα σώζεται μόνο ὁ βυζαντινὸς ναὸς, με ἀγιογραφίες του Φώτη Κόντογλου.

14. Εδώ τὴν νύχτα τῆς 2ας πρὸς 3η Ὀκτωβρίου 1588, κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ἀγρυπνίας ποὺ ἐτελεῖτο πρὸς τιμὴν τοῦ πολιούχου τῶν Ἀθηνῶν, ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἄρεοπαγίτου, ἐξαγριωμένοι Τούρκοι ὄρμησαν στον Ναό και βασάνισαν θανάσιμα τὴν Ἡγουμένη Φιλοθέη. Το τεράστιο φιλανθρωπικό και κοινωνικό της ἔργο εἶχε διεγείρει μένος ἐναντίον της ἐδὼ και χρόνια.

15. Σώζεται ὁ μικρὸς κιονίσκος, ὅπου, κατὰ τὴν παράδοση, τὴν ἔδεσαν οἱ βασανιστές της καὶ τὴν ξυλοκόπησαν ἄγρια.

16-17 (Εἰκόνες Ἁγίου Ἀνδρεά Πατησίων)

18. Τὸ δεύτερο χρονικά ἀλλὰ μεγαλύτερο σε μέγεθος και σπουδαιότητα μετόχι εἶναι τοῦ Πυρσοῦ - Καλογρέζας, ὅπως ὀνομαζόταν παλαιότερα. Ἡ ὑπαρξη τοῦ μνημείου αὐτοῦ, ὁ σεβασμὸς και ἡ ἀγάπη με τὴν ὁποία περιβάλλεται ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς ὀδήγησαν στὴν μετονομασία τῆς συνοικίας σε Αγία Φιλοθέη. Σήμερα σώζεται ὁ βυζαντινὸς Ναός, μέρος τῆς περιτειχίσης και ἐρείπια κελιῶν. Ὁ Ναός τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι των Εἰσοδίων της Θεοτόκου.

Πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι τὸ μετόχι αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ μοναδικὸ μνημεῖο τῆς Ἁγίας Φιλοθέης ποὺ σώζεται σὲ τόσο καλὴ κατάσταση, παρὰ τὴν ἐγκατάλειψη και τὴν φθορὰ τοῦ χρόνου.

19. Επιπλέον ό περιβάλλον χώρος αν ανασκαφεί, είναι βέβαιο ότι θα φέρει στο φως πολύ σημαντικά εύρηματα, που θα αναδείξουν και θα διαφωτίσουν όχι μόνο το έργο της Αγίας αλλά γενικότερα την ιστορική περίοδο κατά την οποία ζει, την πρώιμη τουρκοκρατία.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να συγχαρώ τον Σύλλογο Αναδείξεως Μνημείων της Αγίας Φιλοθέης των Αθηνών και όλους τους κατοίκους της περιοχής σας για όλη την δραστηριότητά με την οποία προστατεύετε και υπερασπίζεστε την συνδρομή ειδικών επιστημόνων την αποδέσμευση του μνημείου από το ψευδές ιδιοκτησιακό καθεστώς, την συντήρηση του Ναού και την διενέργεια αρχαιολογικών ανασκαφών περίξ του Ναού.

20. Η έμπεριστατωμένη μελέτη που έχει έκδοθει από τον Σύλλογο Αναδείξεως Μνημείων της Αγίας Φιλοθέης και άφορα το ιστορικό του Μετοχίου περιέχει πολύτιμες πληροφορίες για την σημασία του μνημείου για την ιστορική έρευνα και την εκκλησιαστική ιστορία.

Σύμφωνα με έναν από τους βιογράφους της και άπογόνους της, τον λόγιο Δημήτριο Καμπούρογλου ή Φιλοθέη άγόρασε στην περιοχή μεγάλες καλλιεργήσιμες εκτάσεις που εκτείνονταν μέχρι τον Πέλικα προς το σημερινό Μαρούσι και μέχρι το Ψαλίδι, βορειότερα του Όλυμπιακού Σταδίου, μέχρι το σημερινό Γαλάτσι.

21. Η έκταση της ιδιοκτησίας του μετοχίου επιβεβαιώνεται από έγγραφο του 1839 που σώζεται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους, στο όποιο καταγράφεται ή συνολική περιουσία της Μονής του Αγίου Ανδρέα στην Πλάκα. Το μετόχι περιελάμβανε ξενώνες, οργανωμένο νοσοκομείο, εργαστήρια ύφαντουργίας και κεντητικής και ήμιυπόγεια κρύπτη που άδηγοῦσε σε υπόγεια σύραγγα. Η σύραγγα χρησίμευε για την διαφυγή καταδιωκόμενων γυναικῶν, τις όποίες οι Τούρκοι ήθελαν να πουλήσουν στα χαρέμια της Ανατολής. Η Φιλοθέη άγαποῦσε ιδιαίτερα το μετόχι αυτό και έρχόταν πολύ συχνά εδώ για να προσευχηθεί και να έπιτελέσει τα θρησκευτικά της καθήκοντα. Εδώ μεταφέρθηκε η Φιλοθέη μετά τον βασανισμό της από τους Τούρκους, νοσηλεύθηκε επί έξι μήνες από τις συμμονάστριές της και εδώ παρέδωσε την αγία ψυχή της στον Θεό.

22. Ο ενταφιασμός της αγίας έγινε στο μετόχι του Πυρσού, όπου και νοσηλεύθηκε τους τελευταίους μήνες της ζωής της. Ο Ιωάννης Γεννάδιος αναφέρει ότι στην εποχή του υπήρχε η προφορική παράδοση ότι από την

περιοχή της Καλογρέζας μετακομίστηκε το λείψανο της αγίας στην Αθήνα και ότι υπήρξε σύγκρουση μεταξύ των χωρικών της Αττικής και των Αθηναίων, καθώς οι πρώτοι δεν ήθελαν να παραδώσουν το σώμα της αγίας.

23. Όπως παραδίδεται στον Βίο της, η Φιλοθέη και όσο ζούσε, είχε επιτελέσει θαύματα. Αμέσως μετά τον θάνατό της το λείψανό της ευωδίασε. Η ανακομιδή έγινε ένα χρόνο μετά και το σώμα της βρέθηκε «ἀκέραιον καὶ σῶον, μύρου εὐώδους μεμεστωμένον». Οι ενδείξεις αυτές της αγιότητας και άλλα θαύματα, που επιτελούσε το λείψανό της σε αρρώστους και δυστυχείς, καθώς και η μεγάλη αγάπη και η ευλάβεια που έτρεφε για την Φιλοθέη ο λαός της Αθήνας, οδήγησαν το Οικουμενικό Πατριαρχείο στην κατάταξή της στην χορεία των αγίων, κατά το έτος 1595, δηλαδή μόλις επτά χρόνια μετά την κοίμησή της.

24. Σύμφωνα με τὸν Καμπούρογλου τὰ κτίσματα τοῦ μετοχίου ἐκτείνονταν σὲ μεγάλη ἔκταση ἀπὸ τὸ σημεῖο ποῦ σώζεται σήμερα τὸ τμήμα τῆς περιτείχισης ἕως τὸν σημερινὸ ενοριακὸ Ναὸ τῆς Αγίας Φιλοθέης, στο προάστιο της Φιλοθέης,

25. όπου βρίσκεται η κρύπτη της Αγίας, στην οποία εισερχόταν και προσευχόταν πολλές ώρες ημέρα και νύχτα. Τὸ μετόχι πῆρε τὸ ὄνομά του ἀπὸ τὸν Πυρσό, παλαιότερη ὀνομασία τοῦ σημερινοῦ Περισοῦ, καὶ βρίσκεται στὰ ὄρια Καλογρέζας καὶ Φιλοθέης. Καλογρέζα ἀποκαλοῦσαν οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς τὴν ὄσια Φιλοθέη, ὡς ἰδιωματικὴ παραφθορὰ τοῦ Κυρὰ ἢ καλὴ Καλόγορη, ἐνῶ Φιλοθέη ὀνομάστηκε, ἀμέσως μετὰ τὴν κοίμησή της, ὅλη ἡ εὐρύτερη περιοχὴ καὶ ἀργότερα ὁ σημερινὸς δήμος.

26. Το καθολικὸ τοῦ μετοχίου εἶναι ἀγιογραφημένο με ἐξαιρετικὸ εικονογραφικὸ πρόγραμμα.

Οἱ ἀγιογραφίες χρῆζουν ἀμεσης συντήρησης, προκειμένου νὰ μὴν ὑποστοῦν περισσότερες φθορές. Εἶναι τὸ μοναδικὸ σωζόμενο μνημεῖο ποῦ ἀγιογραφήθηκε ὑπὸ ἡμερῶν τῆς Φιλοθέης.

Στὸ δεξιὸ τύμπανο τοῦ ναοῦ σώζεται ἡ παλαιότερη ἀπεικόνιση τῆς αγίας, που χρονολογεῖται ἓνα ἢ δύο χρόνια μετὰ τὴν κοίμησή της καὶ θεωρεῖται ὅτι βρίσκεται πολὺ κοντὰ στα χαρακτηριστικὰ της.

27-32 (Εικόνες από το Μετόχι της Καλογρέζας)

33. Δύο από τις παλαιότερες επίσης απεικονίσεις της οσίας Φιλοθέης σώζονται στον Ιερό Ναό του Αγίου Χαραλάμπους στην Σαλαμίνα, και στον Ιερό Ναό Ζωοδόχου Πηγής στην Παλαιοχώρα της Αίγινας. Και στα δύο νησιά, όπως επίσης και στην Κέα, η Φιλοθέη είχε ιδρύσει μετόχια – καταφύγια για καταδιωκόμενες από τους Τούρκους γυναίκες.

34. Καλογρέζα, Ψυχικό, Φιλοθέη, Γέρακας (περιοχή την οποία παραχώρησε για φιλοξενία στον πνευματικό της φίλο και συμπαραστάτη Μέγα Λογοθέτη του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως Ιέρακα), πλατεία Ρηγίλλης περιοχή που εντάσσονταν μέσα στην κτηματική περιουσία των Μπενιζέλων (από το κοσμικό της όνομα Ρεγούλα), οδός Αγίας Φιλοθέης... Παντού η παρουσία της... Παντού το όνομά της...

35. Η πόλη της, η πόλη της Αθήνας καθαγιασμένη από το πέρασμα αυτής της μεγαλειώδους προσωπικότητας, της ανδρείας γυναικός των Παροιμιών. Για την πόλη της, για τον λαό της ήταν τιμιωτέρα λίθων πολυτελών η Ρεγούλα / Φιλοθέη Μπενιζέλου. Υπήρξε «ύπηρέτις τῆς δόξης τοῦ Ἔθνους ἐνώσασα τὴν προσπάθειαν τοῦ ὀσίως ζῆν πρὸς τὴν ἀνάτασιν καὶ μόρφωσιν καὶ διατήρησιν τῆς ἐθνότητος», κατὰ τὸν ἄλλο βιογράφο της Ἰωάννη Γεννάδιο.

36. Από άποψέως ιστορικής, οι σωζόμενοι ναοί της και τα μετόχια, που αναφέραμε, αποτελούν την μία κατηγορία των μαρτυριών για το πέρασμά της από την πόλη της Αθήνας και την δράση της. Την άλλη κατηγορία ιστορικών πηγών αποτελούν οι σωζόμενες γραπτές πηγές που προσφέρουν πληροφορίες για την ζωή, την προσωπικότητα και το έργο της Φιλοθέης. Πρόκειται για δύο επιστολές που φέρουν την υπογραφή της, τον Βίο και την ασματική ακολουθία της, που εγράφησαν μόλις λίγα χρόνια μετά τον θάνατό της από τον Μέγα Λογοθέτη του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως Ιέρακα, όταν αποφασίστηκε η κατάταξή της στην χορεία των αγίων της Ορθόδοξου Εκκλησίας.

37. Επίσης πολύτιμα στοιχεία περιλαμβάνονται στην βιογραφία της που συνέγραψε ο λόγιος Αθηναίος Ιωάννης Γεννάδιος και στο έργο του

ακαδημαϊκού Δημητρίου Καμπούρογλου, ο οποίος δημοσίευσε όλα σχεδόν τα αρχεία της ιστορικής οικογενείας των Μπενιζέλων και όλα τα έγγραφα, που αποτελούν τις πρώτες πηγές για την ζωή και το έργο της Αγίας Φιλοθέης.

38. Η πρώτη σωζόμενη επιστολή που φέρει την υπογραφή της απευθύνεται προς τον Μέγα Λογοθέτη του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως Ιέρακα. Παρόλο που φέρει την υπογραφή Φιλότηος Μοναχή θεωρείται ότι το περιεχόμενο δεν το έγραψε η ίδια. Κατά πάσα πιθανότητα κάποιος λόγιος Αθηναίος συνέταξε την επιστολή, κατά παράκλησή της. Το ενδιαφέρον με την εν λόγω επιστολή είναι η αιτία για την οποία συντάχθηκε, που καταδεικνύει την προσωπικότητα και το έργο της Φιλοθέης. Από το περιεχόμενο της επιστολής ο αναγνώστης αντιλαμβάνεται ότι κάποια σοβαρή διένεξη είχε ξέσπασε μεταξύ της Φιλοθέης και μερίδας συμπολιτών της Αθηναίων. Σκοπός της επιστολής είναι να εκφράσει η Φιλοθέη τις ευχαριστίες της προς τον Ιέρακα για όσα έπραξε, κατά την χρονική περίοδο που αυτός ήρθε στην Αθήνα, ως εκπρόσωπος του Πατριαρχείου, για να παρέμβει διαμεσολαβητικά και να εξομαλύνει την έριδα που είχε προκύψει.

39. Η προσωπικότητα της Φιλοθέης τάρραξε τα λιμνάζοντα νερά της αμάθειας, της μιζέριας και της δουλοπρέπειας, ξύπνησε τις συνειδήσεις των γυναικών και έδωσε οράματα στους νέους και τα παιδιά. Αυτή η μοναδική προσωπικότητα δεν ήταν δυνατόν να μην προκαλέσει φθόνο και εμπάθεια σε όσους έχασαν λίγο ή πολύ την ησυχία τους εξαιτίας της, Τούρκους και Έλληνες.

40. Οι πρώτοι θίγονταν άμεσα, διότι η Φιλοθέη ήταν το καταφύγιο κάθε κατατρεγμένου από την μανία και τις βιαιοπραγίες τους. Οι δεύτεροι, ως εγγυητές της τάξης και της ησυχίας, η αριστοκρατία της Αθήνας, φοβήθηκαν ότι θα περιέλθουν στην δυσμένεια των κατακτητών, εξαιτίας των δραστηριοτήτων της Φιλοθέης, η οποία μάλιστα ανήκε και στην αριστοκρατική τάξη της Αθήνας. Επιπλέον δεν ήταν σε πολλούς ευχάριστη η αφύπνιση των συνειδήσεων των γυναικών, η μίμηση του παραδείγματος της Φιλοθέης, η τάση απεμπολισμού της θρησκοληψίας και η στροφή προς την γνήσια πνευματικότητα, μέσω της παιδείας και της φιλανθρωπίας.

---

41. Η επιστολή λοιπόν προς τον Ιέρακα είναι εμμέσως πλήν σαφώς αποκαλυπτική για το τεράστιο φιλανθρωπικό και κοινωνικό έργο που επιτελούσε η Φιλοθέη, ώστε να εξεγείρει τους κατακτητές, να δημιουργήσει φθόνο και φόβο σε κάποιους βολεμένους συμπατριώτες της.

---

42. Η δεύτερη επιστολή που φέρει τίτλο: *Ἐκκλησις προς την Γερουσία των Βενετών* αποτελεί γνήσιο δικό της κείμενο. Η επιστολή αυτή είναι άκρως αποκαλυπτική για την δράση της Φιλοθέης εντός και εκτός Αττικής αλλά και για την τεράστια απήχηση που είχε το έργο της εκτός της επικράτειας της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, η οποία την περίοδο αυτή επιδιώκει να έχει καλές διπλωματικές σχέσεις με τους Βενετούς. Η επιστολή συντάσσεται στις 22 Φεβρουαρίου 1583, προκειμένου η Φιλοθέη να αποσπάσει οικονομική βοήθεια και διπλωματική παρέμβαση από τους ισχυρούς Βενετούς, γιατί ήδη ή ίδια και τὸ ἔργο της είχαν μπεῖ στὸ στόχαστρο τῶν κατακτητῶν.

43. Τον ίδιο χρόνο, διεξήχθη η περίφημη ναυμαχία της Ναυπάκτου (7 Οκτωβρίου 1571), στην οποία ενωμένοι οι στόλοι των χριστιανικών κρατών της Ευρώπης κατετρόπωσαν τον τουρκικό στόλο. Διπλωματικός σκοπός της ναυμαχίας ήταν ο εκφοβισμός των Τούρκων, προκειμένου να προστατευθούν από τις βιαιοπραγίες τους οι χριστιανικοί πληθυσμοί της νοτιανατολικής Ευρώπης που είχαν περιέλθει στην οθωμανική κυριαρχία.

44. Το 1582, η Μονή του Αγίου Ανδρέα στην Αθήνα και τα υπόλοιπα ιδρύματα που είχε κτίσει η Φιλοθέη Μπενιζέλου σε διάφορα σημεία εντός και εκτός Αττικής, είχαν περιέλθει σε δεινή οικονομική κατάσταση. Η Φιλοθέη αναγκάστηκε να δώσει στους Τούρκους το υπέρογκο ποσό των 80.000 άσπρων νομισμάτων, και έβαλε ενέχυρο όλα τα σκεύη του Ναού, προκειμένου να σώσει τις μοναχές και τον εαυτό της από την φυλακή και τα βασανιστήρια, να απομακρύνει την απειλή να κάψουν την Μονή και να αιχμαλωτίσουν τις μοναχές. Οι Τούρκοι ήθελαν με αυτό τον τρόπο να εκδικηθούν το γεγονός ότι στο μοναστήρι της έβρισκαν καταφύγιο κατατρεγμένες από τους Αγαρηνούς Ελληνίδες και ότι ακόμη και Μουσουλμάνες προσήλθαν εκεί ζητώντας καταφύγιο και πολλές έγιναν χριστιανές. Από την επιστολή φαίνεται επίσης ότι η Φιλοθέη είχε πολύ

φιλικές σχέσεις λόγω αριστοκρατικής καταγωγής με την Γερουσία των Βενετών.

45. Την εποχή εκείνη οι Ενετοί κατείχαν ακόμη την Κρήτη, τα Επτάνησα και τμήματα της Πελοποννήσου, και όπως ήταν φυσικό, το κράτος της Βενετίας, η Γαληνοτάτη Δημοκρατία, ενδιαφερόταν για την τύχη των ομοθρήσκων χριστιανικών πληθυσμών, που βρίσκονταν υπό την Οθωμανική αυτοκρατορία και ήθελε να παρουσιάζεται ως προστάτης τους.

46. Είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον να αναφέρουμε τους εκκλησιαστικούς και πολιτικούς αξιωματούχους και τα σημαίνοντα πρόσωπα, τα οποία ενεπλάκησαν, προκειμένου η επιστολή να διεκπεραιωθεί και να φθάσει όσο το δυνατόν γρηγορότερα στα χέρια του Δόγη της Βενετίας. Επισημώς αναφέρονται ο λόγιος ιερομόναχος Σεραφείμ Πάγκαλος, ο Μητροπολίτης Αθηνών Νικάνωρ, προύχοντες Αθηναίοι, λόγιοι Έλληνες που κατοικούσαν στην Βενετία, όπως οι μετέπειτα ιεράρχες Γαβριήλ Σεβήρος και Μάξιμος Μαργούνιος, ο Λατίνος επισκόπος Ζακύνθου και Κεφαλληνίας Paolo del Grasso και ο Ενετός πρεσβευτής (βαΐλος) στην Κωνσταντινούπολη.

Η Γερουσία της Βενετίας συνέδραμε την Μονή της Φιλοθέης με 200 χρυσά νομίσματα με ψήφισμα που υπογράφηκε στις 7 Αυγούστου 1583, το οποίο καταλήγει ως εξής: «καθόσον γνωρίζομεν ὅτι ἡ αἰτοῦσα συμβάλλει εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ διότι θέλομεν νά ἐγχαραχθῆ εἰς τὴν μνήμην τῶν πολυαρίθμων Χριστιανῶν τῶν διαβιούντων εἰς τὸν Ἑλληνικόν χῶρον ἢ ἐξαιρετικὴ ἡμῶν συμπάθεια». Αξίζει να σημειωθεί ότι η επιστολή προς τους Ενετούς αποτελεί αδιαμφισβήτητη άμεση μαρτυρία σχετικά με τις συνθήκες που επικρατούσαν στην Ελλάδα την περίοδο της πρώιμης τουρκοκρατίας και μάλιστα στην Αθήνα.

47. Μία άλλη σημαντική πηγή για την προσωπικότητα και το έργο της κατά κόσμον Ρεγούλας Μπενιζέλου και ακολούθως Φιλοθέης μοναχής είναι ο Βίος της που συνέγραψε αμέσως μετά τον θάνατό της ο πνευματικός της φίλος και συμπαραστάτης Ιέραξ, Μέγας Λογοθέτης του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Είναι αξιοσημείωτο ότι ο Ιέραξ συνοδεύει τον Βίο με ασματική ακολουθία, γεγονός που αποδεικνύει πόσο

σύντομα η Φιλοθέη κατατάχθηκε στην χορεία των αγίων από την Ορθόδοξη Εκκλησία, ώστε έπρεπε άμεσα να συνταχθεί η ακολουθία που θα ψάλλεται κατά την ημέρα του εορτασμού της μνήμης της.

48. Ο πρώτος αυτός βίος συνετάχθη κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, και μάλιστα ενώ ακόμη ζούσαν οι διώκτες και οι δήμιοι της Αγίας και επιπλέον η μονή της εξακολουθούσε να ασκεί το ανθρωπιστικό έργο που εκείνη ίδρυσε. Έτσι είναι αυτονόητο ότι ο βιογράφος δεν καταγράφει αναλυτικά ονόματα και αξιώματα συνεργατών της Φιλοθέης.

49. Ο Βίος αναφέρεται στην γέννηση και την αριστοκρατική καταγωγή της Ρεγούλας Μπενιζέλου, στον ατυχή γάμο, στην κουρά σε μοναχή με το όνομα Φιλοθέη, στην ίδρυση της Μονής του Αγίου Ανδρέα και των μετοχίων της, στο παιδευτικό, φιλανθρωπικό και κοινωνικό έργο και στο μαρτυρικό τέλος της, στα οποία θα αναφερθούμε ακολούθως.

50. Η αριστοκρατική καταγωγή και η ελληνοχριστιανική της διαπαιδαγώγηση της Φιλοθέης υπήρξαν καθοριστικοί παράγοντες για την διαμόρφωση της προσωπικότητας και της δράσης της. Για όσους μελετούν την ζωή της σε σχέση με το ευρύτερο κοινωνικό και ιστορικό πλαίσιο της εποχής, στην Αθήνα του 16ου αιώνα, λαμβάνει αυξημένη βαρύτητα το γεγονός ότι η Φιλοθέη, αν και καταγόταν από αριστοκρατική και πλούσια οικογένεια, δεν δίστασε να αποστασιοποιηθεί από την άρχουσα τάξη της Αθήνας, στην οποία ανήκε και η δική της οικογένεια, και να συγκρουστεί ακόμη μαζί τους, όταν διαταράχθηκαν οι σχέσεις των προυχόντων με τους κατακτητές, επειδή η Φιλοθέη παρείχε προστασία και καταφύγιο στις ελληνίδες υπηρέτριες των Τούρκων, που τις εκβίαζαν να εξισλαμισθούν, και εξαγόραζε αιχμαλώτους από τα σκλαβοπάζαρα που διακινούσαν ελληνίδες από την ίδια την πόλη και άλλα μέρη της τουρκοκρατούμενης Ελλάδας.

51. Επιπλέον η μεγάλη κτηματική περιουσία, που είχε η οικογένεια των Μπενιζέλων, παρείχε την άνεση στην φιλάνθρωπη αυτή Αθηναία να διαθέσει την κληρονομία που πήρε από τους γονείς της για να δημιουργήσει τα ιδρύματα, το Παρθεναγωγείο, τα σχολεία και να προσφέρει στους φτωχούς συμπολίτες της τους πολύτιμους καρπούς που

παρήγγαν τα κτήματά της, λάδι, σιτάρι, καρπούς. Η καταγωγή της από την βυζαντινή αρχοντική οικογένεια των Μπενιζέλων συνετέλεσε τα μέγιστα στην πνευματική καλλιέργεια και την κοινωνική παιδεία της Ρεγούλας – Φιλοθέης.

52. Μετά τὸν θάνατό της ἡ Μονὴ καὶ τὰ μετόχια της ἐπιβίωσαν γιὰ μερικές δεκάδες χρόνια καὶ σιγά-σιγά ἐγκαταλήφθηκαν. Ἡ οικογένεια παρέδωσε τὸ λείψανο σὴν Μητρόπολη Ἀθηνῶν, ὥστε νὰ τεθεῖ σὲ προσκύνημα τῶν πιστῶν. Τὸ λείψανο τῆς αγίας τοποθετήθηκε σὸν Ναὸ τῆς Γοργοεπηκόου.

53. Τὸ 1863, ὅταν λειτούργησε γιὰ πρώτη φορὰ ὁ Μητροπολιτικὸς Ναὸς τῶν Ἀθηνῶν μεταφέρθηκε ἐκεῖ καὶ τοποθετήθηκε σὸ ἐντὸς τοῦ Ναοῦ παρεκκλήσι, τὸ ὁποῖο ἀφιερῶθηκε σὴν αγία Φιλοθέη.

54. Παρέμεινε ἐκεῖ μέχρι τὴν δεκαετία τοῦ 1980, ὁπότε μεταφέρθηκε σὸν κυρίως Ναὸ καὶ τοποθετήθηκε μέσα σὲ ἀργυρὴ λάρνακα,

55. ἀπέναντι ἀπὸ τὸ λείψανο τοῦ εθνομάρτυρα Πατριάρχου, Γρηγορίου τοῦ Ε'.

56. Ἐκεῖ, πλάϊ σὸν δύο κεντρικοὺς πεσσούς τοῦ Καθεδρικοῦ Ναοῦ τῆς Ἀθήνας τὰ λείψανα τῶν δύο αγίων τοῦ νεότερου Ἑλληνισμοῦ, συγκεντρώνουν γύρω τους τους πιστούς, που με συγκίνηση καὶ εὐγνωμοσύνη ἐρχονται νὰ προσκυνήσουν δύο σύμβολα τῆς εθνικῆς καὶ θρησκευτικῆς Ἱστορίας τοῦ Ἔθνους. Τὰ λείψανά τους αἰσθητοποιοῦν τὴν πνευματικὴ παρουσία τους ὡς συνοδοιπόρους καὶ προστάτες τῆς Φυλῆς καὶ ἡ θυσία τους ἀντιπροσωπεύει ὅλους τους νεομάρτυρες καὶ εθνομάρτυρες, που με τους ποταμούς τῶν αἱμάτων τους θεμελίωσαν πάνω σὲ ερείπια τῆς τουρκοκρατίας τὴν νέα ελεύθερη ἐλληνικὴ Πατρίδα.

57. Ἡ αγία Φιλοθέη δὲν ἐζήσε ἀπλὰ σὴν πόλη μας. Ἡ ζῶη τῆς ἦταν ὅλη μια ἀντίσταση σὴν υποδούλωση καὶ τὸν ἀφανισμό τοῦ Ἔθνους μας. Μέσα σὸ ἀπόλυτο σκοτάδι τῆς σκλαβιάς καὶ τῆς ἀπόγνωσης «ὡς λύχνος ἐπάνω ὄρους κείμενος» ἀνάψε τὴν φλόγα τῆς ἐλπίδας, τῆς πίστες καὶ τῆς ἀγάπης, δίδαξε τὴν Ἱστορία καὶ τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα σὸνς ὑπόδουλους

Έλληνες. Αυτή, μια γυναίκα, ύψωσε το ανάστημά της απέναντι σε μια ολόκληρη αυτοκρατορία που επέβαλε τον αφελληνισμό και τον εξισλαμισμό στον λαό της.

58. Έτσι η πόλη της Αθήνας δίπλα στον πολιούχο της άγιο Διονύσιο τον Αρεοπαγίτη, πρώτο επίσκοπο Αθηνών, έχει την οσιομάρτυρα Φιλοθέη την Αθηναία, μιά θαυμαστή γυναικεία προσωπικότητα, που λαμπρύνει το στερέωμα των αγίων της Ορθοδόξου Εκκλησίας, την στρατιά των νεομαρτύρων αλλά και τις τάξεις των ευεργετών του έθνους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Δ. Γ. Καμπούρογλου, *Η ιστορία τῶν Ἀθηνῶν, Τουρκοκρατία, τ. Β΄, Αθήνα 1892 σ. 258* καὶ *Ι. Γεννάδιος, Ἡ ὁσία Φιλοθέη, Μέγα Πανηπειρωτικὸν Ἐγκυκλοπαιδικὸν Σύγγραμμα Ἡ Δωδώνη, τ. Α΄, Ἀλεξάνδρεια 1931.*

Δ. Γ. Καμπούρογλου, *Μνημεῖα τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, τ. Α΄, Αθήνα 1898, σ. 209.*

Α. Ὁρλάνδος, *Ἀθηναϊκὸ ἀρχοντικὸ τῆς Τουρκοκρατίας, ΑΒΜΕ, τ. 5. 1939-1940.*

Ο Ιωάννης Γεννάδιος (1844- 1932) υπήρξε γόνος επιφανούς οικογενείας που καταγόταν από την Ήπειρο. Ήταν γιός του διδασκάλου του Γένους, Γεωργίου Γενναδίου, (Σηλυβρία 1786 - Αθήνα 1854). Σπούδασε στην Αθήνα, στην Μάλτα και στο Λονδίνο και ακολούθησε το διπλωματικό σώμα. Υπηρέτησε ως διπλωματικός ακόλουθος στην ελληνική πρεσβεία της Ουάσιγκτον και αργότερα ως πρεσβευτής της Ελλάδας στο Λονδίνο. Ανέλαβε ποικίλες διπλωματικές αποστολές στις Η.Π.Α. και χρημάτισε μέλος της ελληνικής αντιπροσωπείας στο Συνέδριο του Βερολίνου (1878). Συνέταξε τον Εθνολογικό Χάρτη της Ευρωπαϊκής Τουρκίας και Ελλάδος, ο οποίος εκδόθηκε από τον οίκο Στάνφορντ, το 1877. Έγραψε επίσης ένα πλήθος μελετών πάνω σε συγγράμματα των αρχαίων Ελλήνων και ποικίλης άλλης ύλης. Υπήρξε επιφανής λόγιος και βιβλιόφιλος. Εξελέγη μέλος της Βασιλικής Φιλολογικής Εταιρείας και το πρώτο ξένο μέλος της Society of Dilettanti. Ανακηρύχθηκε επίτιμος διδάκτορας του πανεπιστημίου της Οξφόρδης, το 1880, του πανεπιστημίου του Αγίου Ανδρέα, το 1906 και του Καίμπριτζ, το 1908. Συγκρότησε μια πολύτιμη συλλογή από σπάνια βιβλία, την οποία δώρησε στην Αμερικανική Αρχαιολογική Σχολή της Αθήνας. Η πολύτιμη βιβλιοθήκη του Ι. Γενναδίου αποτέλεσε τον πυρήνα της Γενναδείου Βιβλιοθήκης της Αθήνας. (Μεγάλη Αμερικανική Εγκυκλοπαίδεια, τομ. ΣΤ΄, σελ. 306-307).

(1852-1942), ιστοριοδίφης, λογοτέχνης, ποιητής και μέλος της Ακαδημίας Αθηνών.

Ο Ιέραξ γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1548 ήταν λόγιος και νομικός, με πολύ αξιόλογη παιδεία. Χρημάτισε Μέγας Λογοθέτης του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως επί Πατριαρχίας Μητροφάνους και Ιερεμίου, η δε σύζυγός του ήταν γόνος της οικογενείας των Κατακουζηνών.

Ο Νικάνωρ ήταν Μητροπολίτης Αθηνών το 1571 και τουλάχιστον μέχρι το 1591. Συναντάται το έτος 1585 στην Κωνσταντινούπολη. Υπογράφει μετά τον Πατριάρχη πρώτος στην σειρά των Μητροπολιτών Νικάνωρ ο Μητροπολίτης Αθηνών.

Ο Γαβριήλ Σεβήρος υπήρξε σημαντικός λόγιος και θεολόγος της Ανατολικής Εκκλησίας. Γεννήθηκε στην Μονεμβασιά το 1539, μεγάλωσε στην Κρήτη και πέθανε στην Βενετία το 1618. Σε νεαρή ηλικία χειροτονήθηκε ιερέας και το 1573 έγινε εφημέριος στον Ναό της ελληνικής κοινότητας στην Βενετία, με την οποία συνδέθηκε όλη η ζωή και η δράση του. Το 1577 χειροτονήθηκε στην Κωνσταντινούπολη Μητροπολίτης της μικρασιατικής πόλης της Φιλαδέλφειας, αλλά δεν εγκαταστάθηκε ποτέ στην Μητρόπολή του. Ανέπτυξε μεγάλη δραστηριότητα ως εκκλησιαστικός προϊστάμενος της ορθόδοξης κοινότητας της Βενετίας, εργαζόμενος αδιάλειπτα για την προστασία των Ορθοδόξων της διασποράς από την προπαγάνδα και τις πιέσεις των Λατίνων. Το έργο του θεωρήθηκε τόσο σπουδαίο, ώστε από τότε ως το τέλος του 18ου αιώνα, το Οικουμενικό Πατριαρχείο εγκαθιστούσε τους εκάστοτε μητροπολίτες Φιλαδέλφειας ως πατριαρχικούς εξάρχους στην Βενετία. Ο Γαβριήλ Σεβήρος συνέγραψε θεολογικές μελέτες κατά των Λατίνων και των Προτεσταντών και αναίρεσε με τόλμη τα επιχειρήματα των Ιησουϊτών θεολόγων Possevino και Bellarmino.

Ο Μάξιμος Μαργούνιος ήταν σπουδαίος λόγιος της εποχής του, αρχικά αδελφικός φίλος του Γαβριήλ Σεβήρου και αργότερα ιδεολογικός αντίπαλος και κατηγορούμενος από τον Σεβήρο ως «λατινόφρων». Γεννήθηκε στην Κρήτη το 1549 και πέθανε στην Βενετία το 1602. Φοίτησε αρχικά στο σχολείο του Συναϊτικού μετοχίου του Χάνδακα και στην συνέχεια σπούδασε στην Πάδοβα της Ιταλίας. Από νέος έδωσε δείγματα όχι μόνο της μεγάλης θεολογικής του παιδείας αλλά και της ελληνομάθειας και λατινομάθειάς του. Μετά από μια περίοδο περισυλλογής σε κάποιο μοναστήρι της πατρίδας του, χειροτονήθηκε το 1584 στην Κωνσταντινούπολη Επίσκοπος Κυθήρων. Η Επισκοπή Κυθήρων ήταν τότε πολύ σημαντική για την εκκλησιαστική κατάσταση, γιατί εκεί χειροτονούνταν οι ορθόδοξοι ιερείς της Κρήτης, καθώς στο νησί οι Ενετοί είχαν απαγορεύσει να διαμένει μόνιμα ορθόδοξος αρχιερέας. Οι ενετικές αρχές απαγόρευσαν

στον Μαργούνιο να εγκατασταθεί στα Κύθηρα, του παρείχαν ωστόσο διευκολύνσεις για να εγκατασταθεί στην Βενετία, όπου έζησε μέχρι το τέλος της

ζωής του διδάσκοντας σε έναν μικρό κύκλο μαθητών. Ο Μαργούνιος αναμείχθηκε καλοπροαίρετα, ως φαίνεται, στις έντονες θεολογικές συζητήσεις σχετικά με το καίριο δογματικό θέμα που διαιώνιζε το σχίσμα μεταξύ Ανατολικής και Δυτικής Εκκλησίας, την εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος. Συνέγραψε τρεις θεολογικές πραγματείες προτείνοντας συμβιβαστική λύση, ώστε να γεφυρωθεί το χάσμα. Ωστόσο κατηγορήθηκε και από τις δύο πλευρές, χαρακτηριζόμενος από τους ορθοδόξους ως «λατινόφρων», ενώ το Βατικανό ζήτησε να δικασθεί από την Ιερά Εξέταση. Ήρθε σε μεγάλη ρήξη με τον παιδικό του φίλο, θεολόγο Γαβριήλ Σεβήρο και χρειάστηκε η παρέμβαση του κοινού τους φίλου Μελετίου Πηγά και του Πατριάρχη Ιερεμία Β΄ ώστε να λήξει η διένεξη. Η προσφορά του Μάξιμου Μαργούνιου στην νεοελληνική παιδεία είναι πολύ σπουδαία. Έγραψε 45 λόγους και 450

επιστολές, που αποτελούν πολύ ενδιαφέρουσες πηγές για την πνευματική ιστορία της εποχής του. Επιμελήθηκε την έκδοση πλήθους κειμένων, κυρίως λειτουργικών, και μετέφρασε πολλά έργα Ελλήνων Πατέρων στα Λατινικά και Λατίνων συγγραφέων στα Ελληνικά. Μεγάλη δημοτικότητα απέκτησε, κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας η συλλογή από Βίους Αγίων, που μετέφρασε ο Μαργούνιος σε απλή γλώσσα. (Ιστορία Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών, τομ. Γ', σελ. 227-229).